

Constantin Roman-Vivu

*„...mîntuirea Românilor atîr-
nă de la unirea și bunăstarea
Principatelor“.*

C. Roman-Vivu

În zguduitoarea frescă a satelor mureșene din anii 1848—1849, purtătoare a unui vibrant mesaj social și național pe Cîmpia Libertății de la Blaj, se conturează imaginea tînărului purtător al idealurilor pașoptiste, profesorul Constantin Roman-Vivu.

A trebuit însă să treacă mulți ani de la lupta revoluționară din anii de mijloc ai veacului trecut, pentru ca istoriografia românească să încondeieze în paginile sale și numele lui Constantin Roman. Acest lucru s-a petrecut în deceniul imediat următor actului de unire a Transilvaniei cu patria mamă, atunci cînd, pentru consolidarea unității statale se considera necesară cercetarea mai adîncă a mișcării de eliberare socială și națională a românilor transilvăneni. Pînă atunci, el figura doar în corespondența sa din anii 1845—1848 și în protocolul legiunii a XII-a.

Constantin Roman, prefectul legiunii a XII-a din regiunea Reghinului în anii 1848—1849, s-a născut în anul 1821 în satul Pintic (actualmente județul Bistrița-Năsăud). În ce privește data nașterii lui Constantin Roman, socotim necesară o precizare. Întrucît lipsesc documente în acest sens (cum ar fi: registrul născuților din Pintic între anii 1820—1822), ne-am folosit de datele furnizate de Silviu Dragomir, care — printr-un studiu intitulat „Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean Constantin Romanul-Vivu“ — rămîne primul istoric român care a dezgropat din negura uitării figura luminoasă a lui Constantin Roman. După afirmația lui Silviu Dragomir, „cu 21 de ani fu el înscris, în toamna anului 1842 la seminarul teologic din Blaj“, afirmație bazată pe datele extrase din matricola seminarului din Blaj, putem ușor să tragem concluzia că s-a născut în anul 1821.

Despre familia din care s-a născut și a făcut parte, avem de asemenea puține date. Mama lui se numea Paraschiva Moldovan, iar după soțul ei va purta numele de Roman; se pare că ea aparținea unei familii ai cărei înaintași au fost preoți. Trecerea prin lume a acestei familii a lăsat urme adînci în istoria locului și mai ales în conștiința oamenilor pe care i-a păs-

torit. Cei doi unchi după mamă ai lui Constantin Roman, frații Grigore Moldovan (profesor de limba germană la gimnaziul din Blaj) și Ștefan Moldovan (preot în Pintic, iar mai apoi, protopop), sînt mărturii elocvente în acest sens. Despre Roman-tatăl, nu se știe cine a fost și cu ce s-a ocupat; cert este că familia pe care o conducea, avea o stare materială care îi permitea să-și continue studiile la seminarul teologic din Blaj.

Rămas orfan de ambii părinți din fragedă copilărie, Constantin Roman va fi ocrotit, în primul rînd de unchiul său Ștefan Moldovan — preot în satul lui natal — care va fi pentru el un adevărat „al doilea tată”, iar în anii studiilor de la Blaj, de către cel de-al doilea unchi al său, profesorul Grigore Moldovan.

Filonul de lectură bisericească insuflat de bunul său unchi preotul Ștefan Moldovan va constitui un element substanțial în plămădirea personalității intelectuale a lui Constantin Roman, care — mai tirziu — se va hotări să urmeze cursurile seminarului teologic de la Blaj. În aceste împrejurări, în toamna anului 1842, Constantin Roman pleacă la Blaj unde se înscrie la cursurile seminarului teologic, urmînd ca apoi să îmbrace haina preoțească. De aici înainte, trece sub ocrotirea celui de-al doilea unchi al său, Grigore Moldovan, care era profesor de limba germană la gimnaziul din localitate.

Receptiv la tot ceea ce îi putea oferi spre cunoaștere Blajul cultural și religios din acea epocă, el nu va putea rămîne pasiv la conflictul dintre Simion Bărnuțiu și aderenții săi (S. Crainic, D. Boier, Gr. Moldovan etc.) de o parte, și Lemeny, B. Rațiu etc. (clerul înalt) de altă parte, care în anii următori va lua o și mai mare amploare.

Pentru Constantin Roman, sentința de condamnare a partidei lui Bărnuțiu — care înfruntase ani de-a rîndul politica de deznaționalizare a românilor și despotismul bisericesc — căzu ca o grea lovitură. Unchiul său din Blaj, profesorul Grigore Moldovan, îndepărtat de la catedra sa, este nevoit să plece la Brașov unde își va trăi ultimii ani din viață. Ștefan Moldovan a suportat și el răzbunarea episcopului din Blaj.

După ce a părăsit de bună voie Blajul, în primăvara anului 1845, pe cînd se afla în anul III de studii, Constantin Roman se reîntoarce în satul natal pentru a-și lua rămas bun de la unchiul său Ștefan Moldovan, sfătuindu-se cu acesta în legătură cu intențiile pe care le avea de a părăsi Transilvania și a se stabili la București.

Trecînd Carpații, se stabilește în capitala Țării Românești unde din toamna anului 1847 și pînă în primăvara anului următor a activat ca profesor la pensionul Schewitz. La București, Constantin Roman a fost martorul ascuțirii contradicțiilor de clasă dintre burghezie și țărănime, pe de o parte, și boierime, pe de altă parte, fapt care a dus în iarna anului 1847—1848 la o situație revoluționară în Țara Românească. De aici, el a urmărit cu multă atenție evoluția anului revoluționar în Europa, dar, la fel ca ceilalți români transilvăneni, va fi mult preocupat de mișcarea revoluționară din Moldova și Țara Românească, precum și de știrea despre începutul luptei revoluționare din Transilvania. Suflul ideii mărețe, de unire națională într-un singur stat românesc, se simțea pretutindeni.

În tumultul acestor evenimente, un rol important în cristalizarea concepției revoluționare a lui Constantin Roman l-a avut cunoașterea și împrietenirea lui cu fruntașii revoluționari din Țara Românească: Nicolae Bălcescu, frații Golești ș. a. Contactul lui cu Nicolae Bălcescu va fi tot

mai frecvent după întoarcerea celui din urmă de la Paris, la începutul lunii aprilie 1848 (o primă mărturie în acest sens, o constituie scrisoarea — purtând data de 6 aprilie 1848 (st. v.) — a colegului său Ion Sever, adresată lui Simion Bărnuțiu). Impresionat de firea hotărîtă, clarvăzătoare, de cuvintele aprinse ale lui Nicolae Bălcescu, care îi mergeau la inimă, Constantin Roman se va atașa cu toate forțele sale cauzei revoluției, devenind încă din primăvara anului 1848 un înfocat purtător al ideii de unire a țărilor române într-un singur stat național. Sub influența mereu crescîndă a ideilor lui Bălcescu, figura centrală a revoluției din Țara Românească — de remarcat că tînărul profesor ardelean nu va lăsa să-i scape nici-o întrunire, discuție amicală sau acțiune la care participau revoluționarii din București — se va cristaliza tot mai mult concepția sa revoluționară, în virtutea căreia va acționa în timpul evenimentelor revoluționare din Țara Românească și Transilvania, pînă la sfîrșitul său tragic din martie 1849.

Spre sfîrșitul lunii aprilie 1848 evenimentele se precipită. Cînd flăcările revoluției cuprinseseră și pămîntul Transilvaniei, iar știrea despre convocarea adunării naționale se răsîndi cu repeziciune de o parte și de alta a Carpaților, sosiră și ardelenii din Principate, cu instrucțiuni precise de la Bălcescu — împiedicat să participe după cum ar fi dorit — de a lupta pentru drepturile românilor, dar „să caute a aduce pe unguri să înțeleagă că în unirea lor cu românii este salvarea amîndorura naționalităților“. Printre cei care au urmat îndeaproape sfatul lui Bălcescu se numără și profesorul Constantin Roman.

Reîntors în Transilvania, el va poposi mai întîi la Brașov, unde își trăia ultimele zile unchiul său — profesorul Grigore Moldovan. Apariția lui Roman la Brașov, în zilele de 29—30 aprilie 1848 va fi înregistrată și într-un raport de-al poliției (din 1 mai), în care se arăta că Roman era „prevăzut cu un pașaport pentru Sibiu, unde a plecat și că „este un ardelean, nepot al învățătorului de la școala românească de aici, Moldvai și se spune că ar fi fost de scurt timp profesor privat în Valahia“. Tot la 1 mai 1848, comisarul poliției brașovene, în adresa sa către directorul de poliție Iosif Trausch, ne relatează că „Roman a declarat în fața lui și a unui Sas din Sibiu că pentru națiunea săsească ar fi mai avantajos dacă Ardealul s-ar uni cu Moldova și Valahia“. Așadar, reîntoarcerea lui Constantin Roman în Transilvania, manifestările sale înaintate, nu erau de loc indiferente autorităților brașovene din acea vreme.

Cîteva zile mai tîrziu, la 8 mai 1848, cînd Roman sosi la Sibiu, aici se ținea o adunare (conferință) la consistoriul neunit, ale cărei discuții au impus în prim plan cele trei puncte ale proiectului programului adunării naționale, convocate pentru 3/15—5/17 mai 1848 la Blaj. Deși n-a asistat la prima parte a discuțiilor, el nu a rămas pasiv la dezbateri. Dimpotrivă, așa după cum va relata Al. Papiu-Ilarian, referindu-se pe larg la acest episod, „abia s-a pus pe scaun și începutul îndată a cuvînta cu mare însufletire provocîndu-i pe Români să șteargă diferența aceasta religioasă și să fie toți una. Acest român era fericitul prefect Constantin Romanul, care atunci se întoarse din România“. Cuvîntarea lui Roman n-a fost însă aprobată și de Bărnuțiu, deoarece acesta „... credea — după cum va afirma Barițiu mai tîrziu — că vremea acestor fel de chestiuni nu a sosit“.

Din cele de mai sus, rezultă că Roman, deși sprijinea gruparea lui Bărnuțiu în eforturile ei de pregătire a adunării de la Blaj, se deosebea intrucitva de acesta — mai ales în unele chestiuni ce frământau intelectualitatea din acel timp. În cuvîntarea sa, el ceruse să se șteargă diferența aceasta religioasă la români tocmai pentru faptul că guvernul insista pînă în ultimul moment să se țină două adunări, separate, una a greco-catolicilor (uniții) și alta a ortodocșilor (neuniții); aceasta în scopul divizării forțelor populare. Simion Bărnuțiu, subliniind, uneori prea accentuat problema națională (cum de altfel s-a întîmplat și în cazul de față), nu a dat totuși uitării problema țărănească, manifestînd — ca și Roman — un atașament fără rezerve față de năzuințele țărănimii iobage.

În zilele următoare, Constantin Roman, împreună cu alți tineri intelectuali revoluționari, stabilise chiar și un „plan al revoluției“. Acest plan ni-l face cunoscut Gh. Bogdan-Duică: „Axente vorbea de-a dreptul despre o revoluție, care să obțină cel puțin înlăturarea robotelor și a tuturor nedreptăților îndurate pînă acum. Dacă revoluția se admite, atunci Elie Molnar jude în Comana, ar conduce-o acolo, el (Axente) în districtul său, Constantin Romanu în al său, Mărgineanu pe Mureș, Baternai pe Cîmpie, Iancu pe Ampoiu ș.a.m.d.“. În această atmosferă încărcată, munca rodnică desfășurată de intelectualii revoluționari din Sibiu și din celelalte centre ale Transilvaniei, a dus la anihilarea acțiunilor guvernului, circularelor episcopilor, măsurilor de terorizare ale autorităților, astfel că vechiul aparat administrativ s-a dovedit în curînd incapabil de a stăvili șuvoiul maselor țărănești ce se îndreptau spre Blaj pentru a participa la marea adunare a poporului român, stabilită pentru ziua de 3/15 mai 1848.

După adunarea de pe Cîmpia Libertății, unde Constantin Roman — „apreciat pentru firea sa înflăcărată și pentru curățenia sentimentelor sale naționale“ — a fost ales ca membru al comitetului permanent de la Sibiu, alături de unchiul său din Pintic, preotul Grigore Moldovan, începe o nouă perioadă din viața și activitatea viitorului tribun și prefect al revoluției din 1848—1849.

În timp ce desfășurarea ulterioară a evenimentelor a permis o relativă redresare a forțelor contrarevoluționare din Transilvania, iar situația tot mai dificilă în care se va afla — în tot cursul lunii iunie — comitetul permanent de la Sibiu n-a dat putința punerii în aplicare a cererilor românilor formulate în protocolul adunării din 3/15—5/17 mai 1848 de la Blaj, știrea izbucnirii revoluției în Țara Românească stîrnește în rîndul revoluționarilor transilvăneni o însuflețire de nedescris. Entuziasmat de această veste îmbucurătoare pentru el și prietenii săi, Constantin Roman trimite la 26 iunie 1848 din Sibiu o scrisoare lui A.G. Golescu, foarte bogată în idei, din care putem desprinde atitudinea și poziția sa în legătură cu mișcarea revoluționară din cele trei țări române, gradul de maturizare a gîndirii lui. Definind un ideal, pentru care luptau deopotrivă, muntenii, moldovenii și ardelenii, Constantin Roman sublinia că „... toată mîntuirea Românilor atîrnă de la unirea și buna starea Principatelor“. După ce „unirea“ cu Ungaria s-a realizat, arăta Roman în continuarea scrisorii sale, cînd guvernul de la Budapesta efectua alegeri forțate pentru parlament, dădea ca unică soluție „fără vărsare de sînge anevoie vom ieși la cale“, adică, era convins că cucerirea drepturilor românilor se va realiza numai prin forța armelor. În rîndurile în care vorbește despre sosirea lui Russo din Banat, care i-a relatat că Murgu se declarase pentru o acțiune comună

cu revoluția maghiară, Roman se bucură, arătând „că poporul și acolo e mai înțelept ca inteligenții“. Această atitudine îl situează pe Roman în rîndul acelor care luptau pentru „combinarea“ celor două revoluții în vederea alcătuirii unui puternic front revoluționar româno-maghiar. Dat fiind faptul că, împrejurări istorice specifice au făcut ca mișcarea națională să se manifeste mai virtos în Transilvania, el își exprimă din nou — înainte de a încheia scrisoarea — crezul său politic-național, înscris în adîncul inimii: „... și mai repetez încă odată că deviza noastră să fie formarea Daciei“.

„Pentru un asemenea tînăr entuziast — scria Silviu Dragomir — era deci firesc să treacă din nou munții la cea dintîi chemare a prietenilor săi din București“. Prin urmare, la începutul lunii iulie 1848, Constantin Roman veni la București „pentru a se pune la dispoziția guvernului provizoriu“. De aici, la 17 iulie, va trimite o scrisoare lui August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu, în care — după ce descrie situația existentă la București în momentul sosirii lui, disputa mare în jurul punctului 13 din programul revoluției (improprietărea țaranilor), formarea comitetului presei, arătînd că el a fost însărcinat de la început să se îngrijească de corespondența cu transilvănenii — insistă mult ca Buteanu, Papiu-Ilarian, Al. Bătrîneanu și Aron Pumnul, să facă tot posibilul, să vină de la Sibiu, „... fiindcă știu, că acolo nu mai pot deocamdată mișca nimica, și face trebuință și aici“.

În zilele următoare, cu toate că era bolnav și zăcea pe niște „bănci de școală“ (după cum reiese dintr-o scrisoare a sa trimisă lui Nicolae Bălcescu la 25 iulie 1848), el cere acestuia să-i încredințeze noi sarcini și misiuni „fiindcă lucrăm pentru interes comun“. Pe lângă activitatea sa de comisar de propagandă (locul precis unde a desfășurat această activitate, nu se știe), nu neglijează cîtuși de puțin o sarcină mai veche, aceea de întreținere a corespondenței cu transilvănenii. El trimite un pachet lui G. Barițiu, în care erau cu siguranță materiale pentru jurnalele acestuia. Roman se interesează, tot prin intermediul acestei scrisori, și de stadiul organizării presei. E vorba de apariția ziarelor „Naționalul“ (în redacția căruia figura și numele său) și „Foaia satului“, pe care Nicolae Bălcescu intenționa să le scoată în scopul popularizării ideilor revoluției. (Așa se explică faptul că, Roman întrebă în scrisoarea sa „... cînd va ieși numărul primar al nostru“, și, „... nu știu nici gazeta ce era să o formăm cum stă“).

Cîștigîndu-și pe merit increderea și prietenia lui N. Bălcescu, care l-a ajutat să iasă din strîmtoarea pecuniară în care se afla, insufliîndu-i curajul și hotărîrea pentru munca sa de viitor, Constantin Roman s-a dăruit cu trup și suflet cauzei revoluției muntene, unde a rămas reclintit la datorie pînă la înăbușirea în sînge a ultimelor rezistențe revoluționare. Numai după aceste evenimente, cînd el însuși se găsea într-o situație dificilă, va pleca peste munți spre sfîrșitul lunii septembrie 1848.

Astfel, pe la mijlocul lunii octombrie 1848, Constantin Roman ajunge la Blaj, unde în urma celei de a treia adunări a poporului, care a hotărît printre altele, ridicarea armată a poporului român ardelean, întreruperea legăturilor cu revoluția din Ungaria și punerea mișcării naționale române sub protecția împăratului, va prelua conducerea prefecturii sale de pe Mureș. El a primit organizarea regiunii în care s-a născut și a copilărit, întocmai cum își făurise planul încă din primăvară cu prietenii lui apropiați. După ce, la 18 octombrie 1848, „... s-a ordonat Prefect al Gărzii

naționale peste ținutul Mureșului de sus, cu centrul în Sas-Reghin“, își latinizează numele, la fel cum făcuseră și Axente Sever, D. Popovici Marțian, zicându-și Constantin Roman-Vivu.

Dar, în împrejurările concrete din cea de a doua jumătate a lunii octombrie 1848, Constantin Roman nu se va putea deplasa direct spre ținutul prefecturii sale, fapt ce va îngreuna și organizarea legiunii a XII-a, corespunzătoare prefecturii încredințate. Datorită pericolului existent în armata secuilor constituită la Lutița, care se angajase — pentru viitoarele operațiuni — pe linia dintre Cristur și Tîrgu-Mureș, atît imperialii (la Reghin în acea vreme se aflau cantonate forțele imperiale conduse de locotenent-colonelul Urban), cît și comitetul național român (cu organizarea legiunilor în fază embrionară), se găseau într-o situație destul de dificilă. În aceste condiții, Constantin Roman-Vivu nu se va îndrepta spre regiunea Reghinului, ocupată temporar de regimentul II de grăniceri comandat de Urban, ci caută să-și organizeze o legiune de aproximativ 1500 de oameni, cu care să acționeze într-un teritoriu amenințat în ultimele zile ale lunii octombrie 1848, teritoriul cuprins în regiunea confluenței Tîrnavei cu Mureșul. La Ațintiș și Cecălaca, în ziua de 31 octombrie, Constantin Roman-Vivu cu legiunea sa improvizată atacă năpraznic trupele contelui Lazar, neînfrînte pînă atunci, reușind să zdrobească complet forțele dușmane; resturile lor retrăgîndu-se în debandadă. Trei zile mai tîrziu, tot ce a mai rămas din această coloană inamică, se retrage în grabă și panică spre Iernut și Tîrgu-Mureș, lăsînd în mîna învingătorilor tot rodul jafurilor ei de pînă atunci. Această primă biruință a forțelor lui Constantin Roman-Vivu va fi urmată de o nouă victorie, pe care el o va obține, la 5 noiembrie, la Iernut și Cuci, unde — împreună cu detașamentele tribunilor Bianu și Nicolae Pop, care acționau pe Tîrnava-Mică — surprinde și distruge în întregime brigada secuiască refăcută între timp. Husarii comandați de căpitanul Pünkösdy sînt făcuți prizonieri, în timp ce comisarul regesc Vay reușește cu mare greutate să scape și să se îndrepte spre Tîrgu-Mureș, iar de acolo, în secuime. „Constantin Romanul — scria Silviu Dragomir — va fi sorbit cu toată puterea bucuria acestei victorii, care-i învăluia sufletul cu nădejdi nouă“.

Intors la Blaj doar pentru cîteva zile, spre a-și reface sănătatea, el își revine repede și se îndreaptă spre tabăra legiunii sale, stabilită în timpul absenței lui la Mihălț și Ațintiș. De aici, va porni în a doua jumătate a lunii noiembrie 1848 spre prefectura sa cu centrul la Reghin, prefectură ce-i fusese dată de la început s-o conducă și s-o administreze. La 22 noiembrie sosește la Teaca, de unde — după cîteva zile de ședere — se îndreaptă spre Pintic, satul său natal, pentru a se întîlni cu unchiul său Ștefan Moldovan. Cu ajutorul acestuia, Constantin Roman-Vivu va începe să ia primele măsuri de organizare a prefecturii sale conform indicațiilor comitetului de la Sibiu. În spiritul acestor prevederi de organizare administrativă și militară, el a recomandat — la 29 noiembrie — Comitetului național român pentru funcția de comisar civil pe fostul pretor Gavril Dorgo, pe avocații români Ioan Pop Maior, Teodor Pop, Mihai Orbonaș și Ioan Bardoși, iar pentru comunele săsești pe Georg Miller, funcționar la poșta din Teaca, cărora le-a repartizat cîte un district spre a-l administra. Cu acest prilej, după cum rezultă din protocolul prefecturii sale (poziția 19) — singurul protocol de prefectură păstrat și cunoscut în original pînă în prezent — „S-au scris hotarele Prefecturei a fi între Mureș și Someș“.

Comitetul național a confirmat alegerea acestor comisari și numește ca viceprefect pe preotul Ștefan Moldovan. Conform instrucțiunilor primite de la Sibiu, fiind investit cu depline puteri politice, juridice și militare, el trece la o reorganizare completă a legiunii a XII-a. În acest scop, a trimis acasă toți oamenii recrutați de el în timpul luptelor de la Așintiș și Cecăla-ca, înrolând în locul lor tineri și vîrstnici din prefectura sa.

Înlăturarea vechii administrații, Constantin Roman-Vivu o înfăptuiește pe cale revoluționară. Cele 104 sate, cite număra prefectura sa, au fost împărțite în 9 tribunate; unui tribunat revenind în medie 10—12 localități. În fruntea fiecărui sat se afla un jude (birău), care — ajutat de un subjude, un notar și sfatul bătrînilor — rezolva pricinile mărunte. Tribunalul, cu atribuții mai largi, se ocupa de probleme militare și civile. De menționat că, atît comisarii civili cît și tribunii erau numiți de prefect, dar confirmați de comitetul din Sibiu. Urmînd calea ierarhică, ajungem la prefect, care — desigur — avea puteri mari în prefectura sa, dar la fel ca și la tribuni, autoritatea sa era știrbită adeseori de autoritățile militare austriace, care nu țineau cont de administrația nouă românească.

Un loc important în activitatea sa de prefect îl constituia pregătirea lagărului militar de la Teaca, unde — curînd — contingentele de voluntari ale legiunii sale vor atinge cifra de aproximativ 3000 de oameni. La început, exercițiile militare zilnice cu cei înrolați au fost făcute sub comanda tribunilor și căpitanilor lui Constantin Roman-Vivu, iar mai tîrziu sub supravegherea locotenentului Axentie Bozga (din cetatea de la Tîrgu-Mureș), căruia prefectul îi încredințase și comanda lagărului. Organizarea militară a legiunii a XII-a a fost mult accelerată de Roman-Vivu, pentru că la Gurghiu, o comună la circa 12—13 km. de Reghin, se găseau cete de secui înarmate, care constituiau un pericol real pentru prefectura sa, cu atît mai mult cu cît Gurghiul făcea parte integrantă din ținutul administrat de el. Lăsînd treburile militare pe seama lui Bozga, Roman-Vivu se ocupă efectiv de rezolvarea problemelor administrative, economice și juridice, întrucît în prefectură, după însași afirmațiile sale, se perpetuau o serie de neorînduiele, care trebuiau grabnic îndreptate. El intervine cu hotărîre în raporturile dintre țărani și proprietari luînd apărarea celor asupriți, rezolvă procesele referitoare la posesiunea unor pășuni și terenuri împădurite, curmă prin măsuri severe înșelătoriile la măsurători, cercurile pentru păduri sau cele legate de moșteniri, pedepsește jafurile și pradăciunile. Rezolvă plîngerile sătenilor legate de lipsa sării în gospodării prin acordarea dreptului comunităților sătești la cantitatea necesară de sare, fără niciun abuz, care și-o puteau procura fără prea mari dificultăți de la salina din Jabenița, localitate care se afla pe teritoriul prefecturii sale, la 6 km. de Reghin. Ia măsuri pentru protejarea pădurilor, indicînd tăierea lemnelor de foc în mod judicios. Rechizițiile — cum ne arată protocolul legiunii a XII-a — le face în primul rînd de la curțile „rebelanților“, de la cei fugiți, de la toate comunitățile sătești, în condiții omenești, fără exagerări. În sfîrșit — văzînd cît de jalnică era starea învățămîntului și cultura românilor transilvăneni — el solicită printr-o scrisoare lui Barițiu să-i trimită „9 exemplare din Gazeta și Foaia D-voastră“ pe care „Prefectura apoi le va împărți tribunilor, iară Tribunii popoarelor“, găsind ca foarte utilă citirea lor pentru luminarea poporului. În același timp, în castelele proprietarilor feudali confiscate de el, intenționează să înființeze școli pentru fiii țăranilor. Din păcate, această dorință nu o va putea împli-

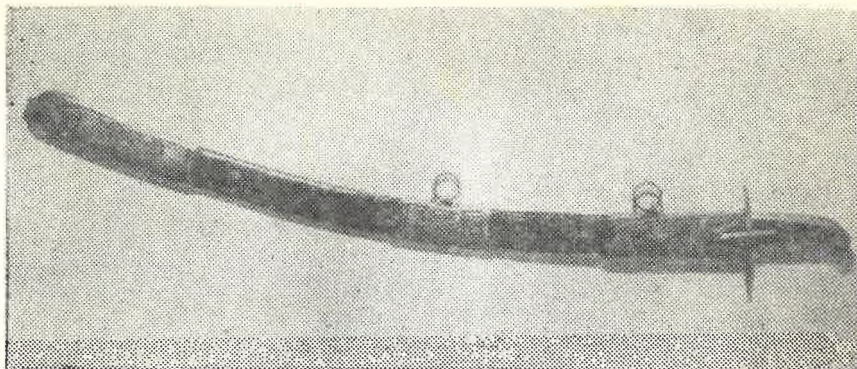
ni, întrucît în răspunsul primit de la comitet sub semnătura lui Bărnuțiu se arăta că, „Pentru confiscățiunea castelelor domnești spre a servi de scoale nu e timpul“.

La începutul lunii decembrie 1848, Roman-Vivu își stabilește cartierul la Reghin, în locuința unui oarecare Lupu, după ce legiunea sa fusese cantonată inițial în Teaca, iar mai apoi în Băla. De aici, el preia personal comanda legiunii, pentru a dezarma o serie de comune de pe Mureș. Pacificînd mai întîi Gurghiul și satele dintre Reghin și Deda, apoi o serie de comune rebele din apropierea Tîrgu-Mureșului, ca Pănetul, Silea și Cueșd, Roman-Vivu ajunge în seara zilei de 24 decembrie 1848 cu legiunea sa în fața porților cetății din Tîrgu-Mureș. „Neavînd curajul unei rezistențe în fața dîrjilor români și a viteazului lor prefect, cetatea maghiară își deschide porțile și astfel legionarii mureșeni intrară în Tîrgu-Mureș ca biruitori“. În acest fel, întreaga prefectură a fost pacificată, în cuprinsul ei acționînd numai forțele legiunii a XII-a de sub comanda lui Roman-Vivu și regimentul II grăniceri, comandat de colonelul Carol Urban.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor îl determină pe Constantin Roman-Vivu ca la 1 ianuarie 1849 să ordone retragerea legiunii sale din cetatea de la Tîrgu-Mureș spre care se îndreptau cu repeziciune — după ce sparseră apărarea de la Ciucea și cuceriseră Clujul — armatele maghiare conduse de generalul Bem. Urban, obligat și el să se retragă, cerea acum din munții Bistriței ajutor urgent de la Roman-Vivu, care făcuse tot ce-i stătu în putință și îi trimise un număr considerabil de voluntari în ajutor. Dar, cu toate acestea, și imperialii părăsiră ținutul fără luptă, trecînd peste munți în Bucovina.

Informat de ocuparea orașului Tîrgu-Mureș de către trupele lui Bem (la 13 ianuarie 1849), de arestarea și întemnițarea în aceeași localitate a lui Alexandru Oltean (care a fost tribun în taberele de la Teaca și Băla), ca și de înfrîngerile unor prefecti, Constantin Roman-Vivu se retrage în munți, în extremitatea de răsărit a prefecturii sale, la Toplița, de unde va urmări cu îngrijorare evoluția evenimentelor. La 20 ianuarie 1849, în timp ce poposea în comuna Stînceni (la 12 km. de Toplița), în casa tribunului Kontai, împreună cu Ștefan Moldovan și cîțiva tribuni credincioși lui pînă în cea din urmă clipă, Constantin Roman-Vivu a fost atacat și prins de o ceată de călăreți secui din Ditrău. Odată cu Roman-Vivu au mai fost arestați viceprefectul Ștefan Moldovan și tribunii Ioan Maior, Fulea și Ioan Nasta, care — datorită numărului mare al husarilor, aproximativ 60—70, — n-au putut face nimic pentru salvarea conducătorului lor. După afirmațiile lui Silviu Dragomir, la arestarea lui „fi fură confiscate două pistoale, ce le purta la brîu și o sabie ținută cu argint și aur, care se păstrează și acum, în muzeul din Arad“. Tot în aceste momente a căzut în mîna husarilor întreaga arhivă a legiunii a XII-a.

Îndată după arestare, „sînt ferecați în lanțuri și transportați la Tg. Mureș“. În zilele ce-au urmat, au loc numeroase ședințe ale curții marțiale din Tîrgu-Mureș, unde au fost interogați o seamă de revoluționari români din prefectura Reghinului. Detențiunea prelungită a lui Constantin Roman-Vivu și a lui Ștefan Moldovan se datora faptului că organele judiciare n-au găsit nimic compromițător în activitatea lor de conducători ai noii administrații românești. Putea fi învinuit că lupta lui pentru dreptate socială se îmbina de mult cu cerința libertății și unității naționale? ! Desigur, nu. Și autoritățile o știau prea bine. De aceea, ar fi vrut să-l înfățișeze ca

*Sabia lui Constantin Roman — Vivu
(se află expusă la Muzeul Județean Arad.)*

pe un hoț, ca pe un jefuitor al ținutului său, sau ca pe un organizator de acte teroriste cu vărsări de sânge, pentru ca astfel să poată acoperi hotărîrea nedreptă a curții marțiale. Toate documentele și corespondențele din arhiva legiunii a XII-a au pledat însă în favoarea lui. În același timp, Constantin Roman-Vivu se apăra cu dîrzenie și succes împotriva oricărui învinuiri sau probe menite a defăima persoana sa de prefect, fapt ce a impresionat întreaga instanță.

Dar pe cînd se credea că Roman-Vivu va izbuti să înfrîngă atitudinea necruțătoare a autorităților, care nu posedau probele necesare condamnării lui, într-una din primele zile ale lunii martie nemeșimea maghiară își pune în aplicare planul ei mîrșav, asasinînd mișelește pe cei doi conducători ai prefecturii de la Reghin.

În acest fel, dispăre din sînul frămîntărilor revoluționare cel mai autentic tribun al țărănimii mureșene, a cărui puternică credință în dreptatea cauzei poporului cu care se identificase prin întreaga ființă, i-a călăuzit pașii pînă în cea din urmă clipă a scurtei sale vieți.